

УДК 343.98:343.74

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДОПИТУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО В ЗАНЯТТЯ ЖЕБРАЦТВОМ

Андрій ДОВГАНЬ,
аспірант юридичного факультету
ПВНЗ «Львівський університет бізнесу і права»

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються питання тактики проведення допиту під час розслідування втягнення неповнолітнього в заняття жебрацтвом. Розглянуто особливості тактики проведення допиту окремих категорій осіб, з огляду на їхній процесуальний статус. Проаналізовано етапи проведення допиту та наведені тактичні прийоми, що можуть бути використані слідчим.

Ключові слова: допит, неповнолітній, слідча (розшукова) дія, потерпілий, підозрюваний, тактичний прийом.

FEATURES OF INTERROGATION TACTICS DURING THE INVESTIGATION OF JUVENILE INVOLVEMENT IN BEGGING

Andrii DOVHAN,
Postgraduate Student at the Faculty of Law
of Lviv University of Business and Law

SUMMARY

The article deals with the issue of interrogation tactics during the investigation of a minor engaging in begging. Features of the tactics of interrogation of certain categories of persons are considered, proceeding from their procedural status. The stages of the interrogation are analyzed, and the tactical methods which can be used by the investigator are given.

Key words: interrogation, juvenile, investigation (search) action, victim, suspect, tactical reception.

REZUMAT

Articolul examinează problemele de tactică de interogare în timpul anchetei care implică un minor în cerșit. Sunt luate în considerare trăsăturile tactice de interogare a categoriilor separate de persoane, pornind de la statutul lor procedural. Sunt analizate etapele de interogare și sunt date tehnici tactice care pot fi utilizate de investigator.

Cuvinte cheie: interogare, acțiune minoră, de investigație (detectiv), recepție tactică, rănită, suspectă.

Постановка проблеми. Допит – найпоширеніша слідча (розшукова) дія під час кримінального провадження. Вона полягає в отриманні від допитуваних осіб показань про будь-які обставини, що підлягають встановленню і доведенню в кримінальному провадженні. Це складна слідча (розшукова) дія, що вимагає від слідчого високої професійної підготовки і майстерності. Для того, щоб допит був проведений ефективно, слідчому необхідно добре орієнтуватися в психології допитуваних, вміти встановлювати з ними правильні взаємовідносини, підбирати і використовувати різноманітні методи психологічного впливу і тактичні прийоми, відповідно до ситуації, яка склалася.

Загальним завданням допиту є отримання від кожного допитуваного всіх відомих йому достовірних відомостей про обставини, за яких відбулася розслідувана подія, та осіб, до неї причетних. Складна ситуація під час допиту виникає, коли допитуваний дає неправдиві свідчення, замовчує окремі обставини, відмовляється від показань, прагне будь-якими шляхами перешкодити слідчому у встановленні істини в кримінальному провадженні. Повідомлена на допиті, на перший погляд, малозначна інформація, може в майбутньому дозволити встановити важливих свідків, дані про їхні особи, виявити розбіжності в показаннях інших осіб [1, с. 236].

Стан дослідження. Проблеми й особливості проведення різних видів допиту розглядали у своїх працях такі вчені, як: О.М. Васильєв, В.І. Галаган, Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, Л.М. Карніва, Н.С. Карпов, Є.Д. Лук'яничков, В.Т. Маляренко, В.Т. Нор, В.О. Попелюшко,

М.І. Порубов, Є.В. Пряхін, О.Р. Ратінов, С.М. Стахівський, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та інші. Незважаючи на це, ступінь наукової розробленості проблем проведення допитів, а саме під час розслідування втягнення неповнолітнього в заняття жебрацтвом, наразі недостатній.

Метою і завданням статті є розгляд особливостей допиту різних учасників кримінального провадження під час розслідування втягнення неповнолітнього в заняття жебрацтвом, що значно допоможе слідчим під час розслідування кримінальних правопорушень даного спрямування.

Виклад основного матеріалу. Допит – процесуальна дія, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, які беруть у ньому участь, спрямований на одержання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини в кримінальному провадженні [2]. Це засіб збирання і перевірки не лише доказів, а й відомостей про факти й обставини, що мають орієнтує значення, і які слідчий чи інша уповноважена особа отримує від допитуваного шляхом проведення бесіди за допомогою вербальної та невербальної комунікації [3, с. 487]. Погоджуємося з В.Ю. Шепітьком у тому, що допит – одна з найскладніших слідчих дій, проведення якої вимагає від слідчого високої професійної культури та глибокого знання психології людини [4, с. 218].

Під час проведення допиту можна виділити три етапи: підготовчий, робочий і заключний. Підготовка до допиту є

передумовою успішного його проведення й охоплює такі конкретні заходи: вивчення матеріалів кримінального провадження; складання плану допиту; ознайомлення з даними про особу допитуваного; визначення кола питань, які необхідно з'ясувати; з'ясування питання про застосування технічних засобів для фіксації проведення допиту.

На робочому етапі слідчий із допитуваним встановлює комунікативний контакт і відбувається вільна розповідь, тобто виклад допитуваною особою того, що їй відомо в даному кримінальному провадженні чи з окремих обставин. Основною формою впливу на допитуваного є переконання, тобто діяльність, спрямована на те, щоб переконати допитуваного, особливо підозрюваного, у безперспективності приховування істини. Виправданим є використання протиріч у показаннях, невідповідності їх реальному перебігу подій, пред'явлення доказів. Також на робочому етапі слідчим використовується такий тактичний прийом, як постановка запитань, зміст яких свідчив би про знання слідчим обставин скоєного кримінального правопорушення. Така обізнаність складається зі знання обстановки місця події, показань очевидців, свідків тощо, а також відомостей про деякі характерні деталі поведінки допитуваного до моменту вчинення кримінального провадження або після нього [1, с. 246]. Слідчому потрібно пам'ятати, що, відповідно до цільового призначення, запитання можуть бути: уточнюючими – спрямовані на найповніше і найточніше з'ясування питань, що мають значення для справи; нагадуючими – мають оживити пам'ять допитуваного, викликати ті чи інші асоціації; контрольними – спрямовані на перевірку даних, що були повідомлені допитуваним, з'ясування джерел одержання фактів.

На заключному етапі слідчий фіксує результати допиту в протоколі, де повинні бути повно й об'єктивно відображені повідомлені допитуваним під час вільної розповіді та запитань дані.

Додатковим методом фіксації допиту може бути аудіо-та/або відеозапис. Доцільно застосовувати його у складних допитах або ж таких, що супроводжуються визнанням підозрюваною особою своєї вини, або для фіксації показань потерпілого, який перебуває в тяжкому стані. Паралельно з аудіо- і відеозаписом слідчий веде протокол [5, с. 437].

Вважаємо за доцільне нагадати про загальні тактичні прийоми, що можуть використовуватися слідчим у допиті під час розслідування втягнення неповнолітнього в заняття жебрацтвом. До них відносять:

- 1) постановку нагадуючих запитань;
- 2) пред'явлення доказів;
- 3) демонстрацію іншої матеріалізованої інформації;
- 4) оголошення показань інших осіб;
- 5) допит на місці події.

Визначальним прийомом, спрямованим на актуалізацію забутих обставин, є постановка допитуваному нагадуючих запитань. Дані для нагадуючих запитань слідчий одержує з матеріалів кримінального провадження, показань інших осіб, оперативно-розшукових відомостей. Постановка нагадуючих питань у деяких випадках набуває вирішального значення, коли від можливості відновлення в пам'яті тих чи інших забутих обставин залежить результат розслідування кримінального правопорушення. Позитивний ефект у пригадуванні забутого має постановка запитань у хронологічній або логічній послідовності про попередні, тривалі та наступні за подією злочину обставини [6, с. 201].

Одним із загальних тактичних прийомів, який спрямований на актуалізацію забутого, є пред'явлення допитуваному речових або письмових доказів. Пригадування тут ґрунтується на безпосередніх зорових відчуттях, а не тільки на розумових асоціаціях. У процесі показу тих чи інших доказів допитуваний впізнає предмет, сприйнятий раніше, і

пригадує обставини, пов'язані з ним. У розслідуванні втягнення неповнолітнього в заняття жебрацтвом під час допиту можуть пред'являтися різноманітні документи про хвороби (сирітство тощо), одяг, який використовувався для жебракування, нагрудні таблички та плакати зі скаргами на життя, проханнями про допомогу, які були виготовлені втягувачем неповнолітнього в жебрацтво. Слідчому необхідно пам'ятати, що пред'явлені документи, речі мають бути попередньо оглянуті та визнані речовими доказами. Під час пред'явлення документів на допиті можна виділити такі типові запитання: «Що Ви можете сказати щодо цього документа?», «Чи знаєте Ви, ким виданий документ (хто саме підписував, ставив печатку, штамп), на чие прізвище?», «Чи знаєте Ви особу, на прізвище якої виданий документ?», «Чи знаєте Ви працівників, які видали документи?» тощо.

Також для актуалізації забутого можна під час допиту застосувати тактичний прийом – демонстрацію допитуваному іншої матеріалізованої інформації, яка оживить у його пам'яті обставини баченої ним події. Для актуалізації забутого можна використати різні фотознімки (наприклад, жебракування неповнолітнього, допомога дорослого у виборі місця для жебрацтва, речі, одяг, документи, які використовувалися під час жебракування), схеми, малюнки, а також такі системи, як «фоторобот», мальований портрет, альбом із типовими малюнками елементів зовнішності людини тощо. Якщо допитуваний забув будь-яке прізвище, можна запропонувати йому ту чи іншу довідкову книгу (наприклад, телефонну), щоб він знайшов схоже прізвище (асоціації за схожістю).

Допомогти актуалізації забутого може й такий тактичний прийом, як допит на місці події. Психологічною підставою його є повторне сприйняття допитуваним обстановки, в якій відбувалося кримінальне правопорушення. Слідча практика свідчить про ефективність використання допиту на місці події. Наприклад, на допиті свідок може повідомити, що не пам'ятає, в якому напрямку міг піти правопорушник, який втягнув неповнолітнього в жебрацтво. Слідчому потрібно провести допит на місці події, де свідок може пригадати це і багато інших деталей, які допоможуть у розслідуванні даного кримінального правопорушення [7, с. 210].

Під час застосування тактичного прийому, який сприяє актуалізації забутого, – оголошення свідчень інших осіб, допитуваному необхідно пред'являти протокол допиту не цілком, а зачитувати фрагменти, що стосуються обставин, за яких певний факт мав місце. Наприклад, під час допиту підозрюваного, який не визнає своєї вини у вчиненні даного кримінального правопорушення, можна зачитати ті фрагменти допиту свідка, в яких підтверджується така участь.

Під час розслідування втягнення неповнолітнього в заняття жебрацтвом можна виділити такі категорії осіб, які підлягають допиту: потерпілий, свідок, підозрюваний. Зазвичай вони вже відомі слідчому на початковому етапі розслідування. На нашу думку, доцільно буде детально зупинитися на особливостях допиту різної категорії осіб під час досліджуваного нами кримінального правопорушення.

Допит свідка на робочому етапі розпочинається із пропозиції розповісти все, що йому відомо, про обставини, через які він викликаний на допит. Свідок попереджається про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань і за дачу завідомо неправдивих показань. Важливо пам'ятати, що в ст. 63 Конституції України зазначено: «Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом» [8].

Під час допиту свідків у кримінальних провадженнях про втягнення неповнолітнього в заняття жебрацтвом повинні бути з'ясовані такі питання:

1) хто, коли і де займався втягненням неповнолітнього в жебрацтво;

2) скільки фактів (епізодів) втягнення йому відомо; чи відомі свідку мотиви дій злочинця;

3) який спосіб (способи) вчинення злочину;

4) час, протягом якого тривала злочинна діяльність підозрюваного;

5) якими відомості про особу підозрюваного та неповнолітнього, якого було втягнуто в заняття жебрацтвом, він має, про їхні стосунки, спорідненість;

6) чи відомі йому конкретні причини, що спонукали підозрюваного втягнути неповнолітнього в заняття жебрацтвом.

Достовірність показань свідків як очевидців кримінального правопорушення залежить від низки чинників як об'єктивних, так і суб'єктивних. Серед них можна виділити:

1) відсутність чи наявність в очевидця інтересу до спостережуваної події;

2) час, що минув із моменту сприйняття події;

3) психологічний фон, на якому відбувалося сприйняття;

4) мотиви і почуття, що спонукали особу спостерігати тощо [9, с. 23].

Як показує практика, основним недоліком змісту протоколів допиту свідків у кримінальних провадженнях даної категорії є відсутність дій винного у втягненні неповнолітнього в заняття жебрацтвом. Типовими відомостями про такі дії в протоколах допиту є: «погрожував», «сильно вмовляв», «щось обіцяв», «лякав», «просив», «переконував» тощо.

Специфіку в кримінальних провадженнях про втягнення неповнолітнього в заняття жебрацтвом має допит неповнолітніх як свідків, так і тих, які втягуються. Підготовка і проведення допиту таких осіб вимагає особливої ретельності. Проблемаю проведення допиту із вказаною категорією осіб може стати те, що неповнолітній залежно від того, чи усвідомлює, з огляду на свій вік, він характер дій винного, про якого йому належить давати свідчення, може відчувати сором від присутності знайомих, близьких йому осіб (педагога, батьків, родича).

У справах даної категорії винними нерідко є батьки, інші близькі родичі неповнолітнього. Тому слідчому доводиться роз'яснювати неповнолітньому положення ст. 63 Конституції України про право не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [8].

Слідчому нерідко доводиться стикатися з відмовою батьків неповнолітнього, який став свідком втягнення іншого неповнолітнього в заняття жебрацтвом, від явки для допиту. Тому пошук компромісу між інтересами слідства і турботою про моральне здоров'я підлітка є завданням слідчого. У даній ситуації перед початком допиту з батьками можна погоджувати зміст і форму запитань, які слідчий має намір поставити допитуваним [10, с. 15].

Велика складність виникає під час допиту втягнутого в жебрацтво неповнолітнього. Це пов'язано з:

– необхідністю викривати в скоєнні кримінального правопорушення (нерідко) своїх близьких родичів (необхідно враховувати, що неповнолітній може говорити неправду, щоб догодити батькам, близьким родичам, знайомим, якщо вони зацікавлені в результаті кримінального провадження, у такому разі, якщо неповнолітній досяг 16 років, йому необхідно роз'яснити норму, що визначає відповідальність за дачу неправдивих показань);

– тим, що неповнолітній повинен згадати і розповісти як мінімум про три скоєні стосовно нього факти втягнення його в заняття жебрацтвом за певний період часу (необхідно враховувати, що неповнолітньому нерідко важко пригадати конкретні факти. Це відбувається через те, що він вже брав участь у занятті жебрацтвом, і факти, які цікав-

лять слідство, нічим не відрізнялися від інших, тому і не запам'яталися неповнолітньому);

– наданням показань про власну поведінку у вчиненні кримінального правопорушення (необхідно зазначити, що багато неповнолітніх самі не відрізняються зразковою поведінкою. Розуміючи, що під час допиту їм доведеться оцінювати свою поведінку, вони будуть замовчувати окремі факти. Цьому ж сприяє страх, що їхня поведінка стане відома батькам, близьким, друзям і буде предметом обговорення. У такому разі слідчому необхідно показати, що йому відомі не тільки основні, але й дрібні факти життя підлітка, що приведе останнього до висновку про необхідність дати правдиві показання).

Під час допиту неповнолітнього, якого було втягнуто в заняття жебрацтвом, потрібно з'ясувати: обставини, за яких неповнолітній познайомився із втягувачем (час, місце, обстановка); як поводить себе втягувач із неповнолітнім (пропонував дружбу, пригощав солодощами, спиртними напоями, наркотичними засобами, лікарськими препаратами тощо); чи може неповнолітній впізнати (описати) втягувача (у разі його відсутності); чи відомо місце проживання або місця перебування втягувача; де саме здійснювалися дії зі втягнення в заняття жебрацтвом, чи були присутні інші особи, якщо так, то чи вони знайомі неповнолітньому; чи бачив неповнолітній осіб, які б могли свідчити про злочинні дії зі втягнення його в жебракування (працівники магазинів, двірники, сусіди неповнолітнього тощо); якщо втягувачами в заняття жебрацтвом були батьки чи близькі родичі, то в чому проявлялися їхні дії зі втягнення тощо.

Думки і припущення неповнолітнього, повідомлені ним на допиті, є невід'ємною частиною його показань. Вони повинні бути зафіксовані в протоколі допиту і підлягають обов'язковій перевірці в процесі доказування. Будь-які його показання, перш ніж вони будуть використані для ухвалення слідчим процесуальних рішень, повинні бути перевірені. Перевірка здійснюється шляхом зіставлення з доказами, які є в кримінальному провадженні. Це дозволяє впевнитися в частковому чи повному збігові показань з іншими доказами [11, с. 101].

Допит підозрюваного (втягувача) під час розслідування втягнення неповнолітнього в заняття жебрацтвом вважається однією з важливих, найбільш складних і часто конфліктних слідчих (розшукових) дій. Під час такого допиту головним є послідовне з'ясування епізодів і фактів, що стосуються втягнення. У кримінальних провадженнях цієї категорії дане питання має особливе значення тому, що залучення неповнолітніх у заняття жебрацтвом відбувається не одразу, а протягом певного періоду часу, тому в процесі допиту мають бути з'ясовані окремі етапи злочинної поведінки дорослого [12, с. 13]. Для цього необхідно з'ясувати обставини, що характеризують:

1) знайомство (час, місце, мотиви) дорослого обвинуваченого з неповнолітнім;

2) підготовку підлітка до заняття жебрацтвом;

3) намір підлітка відмовитися від заняття жебрацтвом, причини появи такого наміру;

4) намір приховати свою справжню роль у здійсненні кримінального правопорушення тощо.

Після того, як підозрюваний надасть пояснення, слідчий повинен уточнити всі обставини кримінального правопорушення, запропонувавши більш детально розповісти:

1) де, коли і як він познайомився з неповнолітнім, що послужило основою для знайомства;

2) який характер стосунків між ними, як ставилися батьки і товариші неповнолітнього до їхнього знайомства і дружби;

3) чи довго тривало їхнє знайомство, що їх зв'язувало (інтереси, захоплення);

4) де саме і як часто зустрічалися, чим займалися і про що говорили під час зустрічі, хто був там присутній;

5) чи мало місце пригощання неповнолітнього спиртними напоями, наркотичними засобами, лікарськими препаратами;

6) де і в якій кількості, на чії гроші були придбані спиртні напої, як ставився неповнолітній до задуму зайнятися жебрацтвом;

7) коли і в кого виникла думка зайнятися жебрацтвом;

8) як відбувалася підготовка до заняття жебрацтвом (підшукування одягу для жебракування, що надає вигляд жебрака, викликає жалощі в оточуючих, виготовлення та придбання нагрудних табличок, плакатів зі скаргами на життя, проханнями про допомогу тощо);

9) яка фактична роль дорослого і неповнолітнього в здійсненні дій, пов'язаних із заняттям жебрацтвом.

Висновки. Допит – це складна слідча (розшукова) дія, що вимагає від слідчого високої професійної підготовки і майстерності та полягає в отриманні показань від особи, яка володіє даними, що мають значення для розслідування кримінального провадження. Дотримання слідчим під час проведення допиту вимог чинного законодавства є гарантією забезпечення конституційних прав і свобод громадян України.

Під час допиту для отримання максимально позитивного результату слідчий повинен використовувати тактичні прийоми на кожному з етапів проведення цієї слідчої дії. Під час розслідування втягнення неповнолітнього в заняття жебрацтвом найбільш доцільним, на нашу думку, залежно від ситуації, яка склалася під час допиту, слідчим можуть використовуватися такі загальні тактичні прийоми: постановка нагадуючих запитань; пред'явлення доказів; демонстрація іншої матеріалізованої інформації; оголошення показань інших осіб; допит на місці події.

Список використаної літератури:

1. Криміналістика: учебник / отв. ред. Н.П. Яблоков. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2001. 718 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: набув чинності 19 листопада 2012 р. Х.: Одісей, 2012. 360 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1224 с.

4. Шепітько Ю.В. Теорія криміналістичної тактики.. Х.: Гриф, 2002. 349 с.

5. Глібо В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. Криміналістика: підручник / за ред. В.Ю. Шепітька. К.: Ін Юре, 2001. 684 с.

6. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О., Журавель В.А. та ін. Криміналістика: підручник / за ред. проф. В.Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2008. 464 с.

7. Татарин Н.М. Особливості тактики допиту під час самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва. Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 3. С. 209–212.

8. Конституція України від 28 червня 1996 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

9. Скичко О.Ю. Моральні основи допиту неповнолітніх свідків і потерпілих. Російський слідчий. 2005. № 9. С. 23–24.

10. Воробйов П.Г. Про предмет допиту особливої категорії свідків. Адвокатська практика. 2008. № 1. С. 15–16.

11. Батюк О.В., Благути Р.І., Гумін О.М. та ін. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навч. посібник / за заг. ред. Є.В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 324 с.

12. Чупахін Р.В. Тактика допиту обвинувачуваного під час розслідування злочинів, що з залученням неповнолітнього до скоєння злочину. Адвокатська практика. 2008. № 2. – С. 13–15.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Довгань Андрій Ігорович – аспірант юридичного факультету ПВНЗ «Львівський університет бізнесу і права»

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Dovhan Andrii Ihorovich – Postgraduate Student at the Faculty of Law of Lviv University of Business and Law

kovalmr@ukr.net